

NUYTS, JAN / JOHAN VAN DER AUWERA (eds.) (2016): *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press, xiv + 670 pp.

A modalidade e o modo son dúas nocións centrais nas ciencias da linguaxe. Mentres que o modo foi obxecto de interese desde os estudos gramaticais e de retórica da Antigüidade, a modalidade só atraeu a atención da lingüística moi recentemente. Neste sentido, cómpre mencionar o traballo de Palmer (1986), por ser pioneiro no tratamento lingüístico das dúas nocións, tamén presentes no seu título, e por atender á realización lingüística do fenómeno nun conxunto variado de linguas. Desde o libro de Palmer, o achegamento ao modo e, sobre todo, á modalidade, foi gañando terreo no ámbito da lingüística, dando lugar a numerosas contribucións que van desde capítulos en obras dun espectro máis amplo, especialmente aquelas encargadas da tríade tempo-aspecto-modo/modalidade (e.g. Bybee / Perkins / Pagliuca 1994), até estudos en profundidade dunha coordenada modal concreta, principalmente a epistémica (e.g. Nuyts 2001), e volumes monográficos centrados nunha das dúas nocións (e.g. Klinge / Høeg Müller 2005, para a modalidade; Rothstein / Thieroff 2010, para o modo), pasando por incontábeis artigos. Ademais, o asunto é abordado desde moi diversos puntos de vista, entre os cales se contan a tipoloxía lingüística e a descrición de linguas concretas, a sincronía e a lingüística histórica, os estudos do discurso e a análise gramatical, a adquisición da lingua e o contacto entre linguas.

Neste panorama, a publicación de *The Oxford Handbook of Modality and Mood* é moi benvida porque nas últimas décadas a área de investigación en cuestión alcanzou unha madurez notábel, mais o número e diversidade de obras e enfoques que a tratan fan difícil obter unha imaxe global e, até, coherente da mesma. Esta obra nace coa intención de superar a relativa dispersión que caracteriza o estudo deste campo de investigación lingüística para se converter así no manual de referencia sobre o tema.

No primeiro capítulo introdutorio, Jan Nuyts explica os criterios que guiaron a elaboración do volume. O primeiro que cómpre determinar é como se entenden as nocións

estudadas, especialmente no caso que nos ocupa, dado o evasivo dos termos e a variedade de propostas de caracterización. *Modality* emprégase nesta obra nun sentido estrito e límitase aos dominios semánticos tradicionais coñecidos como modalidade dinámica, modalidade deóntica e modalidade epistémica. *Mood*, pola súa parte, emprégase en dous sentidos para se referir (i) aos diferentes tipos de oracións e ás forzas ilocutivas expresadas por eles e (ii) ás distincións indicativo/subxuntivo e real/irreal. Nótese que os termos galegos correspondentes diverxen na distribución das acepcións: *modalidade* adoita empregarse ao xeito de *modality*, mais tamén no sentido de *mood* (i), isto é, “modalidades da oración”, en canto o uso de *modo* se restrinxe habitualmente ao sentido de *mood* (ii). Na exposición que segue, emprego *os modos* para me referir conxuntamente a *mood* (i) e *mood* (ii) e, cando é preciso diferencialos, uso *modo ilocutivo* e *modo gramatical*, respectivamente. *Modalidade* de sempre corresponde con *modality*.

Outro asunto de importancia no deseño dunha proposta deste tipo é a consideración dos recursos que expresan valores modais. Na literatura, os elementos gramaticais (auxiliares e flexión verbais, nomeadamente) recibiron unha atención esaxeradamente maior que elementos léxicos como os adverbios, os adxectivos ou os verbos plenos. O presente manual non dá prioridade, en principio, a ningún medio de expresión sobre outro, aínda que, na práctica, sexa moitas veces complicado non reflectir a atención desproporcionada recibida por certas categorías. Nun sentido semellante, tamén é de destacar a vontade de atender á variedade dos sistemas de modalidade e modo nas linguas do mundo e non restrinxir a análise ás linguas europeas máis estudadas. Isto non se limita á terceira parte (de orientación tipolóxica), senón que se aplica tamén á primeira e, especialmente, á segunda (encargadas da delimitación dos conceptos). Por último, o manual, de acordo coa súa vocación de obra de referencia, declárase neutral desde o punto de vista teórico.

No segundo capítulo introdutorio, Johan van der Auwera e Alfonso Zamorano Aguilar ocúpanse da historia dos dous termos en que se centra a obra. Como mostran os autores, aínda que na actualidade é *modalidade* o termo empregado máis profusamente, durante

a Antigüidade e a Idade Media *modo* gozou dun uso exclusivo (*modalidade* non aparece até o s. XVIII). En ambos os casos, a situación é consecuencia da lingua ou linguas que, nun momento histórico determinado, constitúen o foco de atención da disciplina. No pasado, o lugar destacado que grego e latín ocuparon na descrición gramatical resultou nun predominio da perspectiva morfolóxica sobre o ámbito modal. Do mesmo xeito, no presente, o dominio da lingüística anglocéntrica levou a tomar a categoría dos verbos auxiliares como principal expoñente da modalidade.

Tras os dous capítulos introdutorios, o libro organízase en cinco partes, cuxos contidos abordo a seguir.

A primeira parte, “The Semantics of Modality and Mood”, encárgase de caracterizar e delimitar as nocións que se estudarán ao longo da obra. No capítulo 3, Nuyts explora as dificultades atopadas na hora de definir a modalidade como categoría lingüística. No canto de discutir a adecuación dunha ou outra definición nociónal, céntrase en caracterizar os tipos de modalidade habitualmente distinguidos. Isto inclúe os tres dominios tradicionais mencionados anteriormente mais a modalidade apreciativa (*boulomaic modality*), a cal, como apunta o autor, non é sistematicamente integrada na discusión a pesar de posuír propiedades análogas ás categorías exentas de controversia. Nuyts tamén examina aquí algunhas das principais propostas alternativas de organización dos subtipos de modalidade e repasa os criterios formais (a expresión mediante os auxiliares modais) e semánticos (necesidade e posibilidade, actitude da/o falante, factualidade) empregados na literatura para agrupar estes subtipos baixo o mesmo termo. Por último, introdúcense certos elementos relevantes no tratamento da modalidade, como a subxectividade, o carácter performativo, a estrutura informativa e o alcance semántico (*scope*).

Mario Squartini aborda as interaccións entre a modalidade e outras categorías semánticas no capítulo 4. En primeiro lugar, a modalidade interactúa con tempo e aspecto, categorías xunto coas cales forma unha tríade de cualificacións das situacións. Non sempre é doado xebrar o tempo da modalidade, como mostra a correlación entre modalidade epistémica (estimación das probabilidades de que algo aconteza) e futuridade. Máis clara é a

distinción entre aspecto e modalidade, aínda que aquel pode chegar a determinar a interpretación desta. En segundo lugar, a evidencialidade constitúe un dominio moi difícil de delimitar a respecto da modalidade, particularmente a epistémica: a fonte de información xoga un papel chave na avaliación da veracidade dun estado de cousas. Neste sentido, as propostas na literatura van desde a inclusión da evidencialidade como un subtipo de modalidade até a separación total, pasando por posturas selectivas en que só unha parte dos evidenciais son incluídos como modais. Por último, a negación interactúa de formas interesantes coa semántica e co alcance das expresións modais.

No capítulo 5, Irina Nikolaeva estuda os aspectos semánticos dos modos. Por unha banda, os *sentence moods* (modos ilocutivos) son mecanismos lingüísticos que apuntan cara a un tipo de acto de fala. A súa análise semántica e pragmática é complicada porque non existe unha relación biunívoca entre estes modos e os tipos de actos de fala (e.g. unha oración interrogativa adoita empregarse para facer preguntas, aínda que pode usarse tamén para dar ordes; unha orde adoita darse mediante unha oración imperativa, aínda que tamén pode darse a través dunha declarativa). Por outra banda, os *notional moods* representan un dominio funcional referido á oposición real/irreal, por medio da cal se pretende interpretar as distincións dos modos gramaticais a nivel interlingüístico, tarefa non exenta de atrancos.

A segunda parte, "The Expression of Modality and Mood", complementa a primeira e examina os recursos formais mediante que se manifestan a modalidade e o modo. Canto á modalidade, Heiko Narrog (capítulo 6) e Kasper Boye (capítulo 7) mostran o amplo abano de formas que poden tomar, respectivamente, as categorías modais non-epistémicas e a modalidade epistémica. Estes estudos lembran a razón pola cal a modalidade se converteu en pouco tempo nun asunto de primeira orde na lingüística: a aparente pouca sistematicidade do conxunto de formas que a expresan e o reto que isto supón. A modalidade maniféstase explicitamente en verbos, adxectivos, substantivos, adverbios, afixos, clíticos e complementadores, implicitamente no modo, a voz ou o aspecto e comprende tanto recursos gramaticais (e.g. verbos auxiliares,

afixos, modo) canto léxicos (e.g. verbos ple-nos, adxectivos, adverbios). Ademais, é moi común que moitos destes recursos formais teñan presenza nunha única lingua.

Alexandra Y. Aikhenvald (capítulo 8) fala de *sentence types* (tipos de oración) ou (*sentence moods*, é dicir, dos modos ilocutivos, eses mecanismos formais que dan cobertura ás diversas clases de actos comunicativos. Os modos ilocutivos máis comúns son o declarativo, o imperativo e o interrogativo, os cales posúen unha codificación específica na maioría de linguas. Hai certos trazos estruturais que poden ser considerados (case) universais. Por exemplo, as oracións interrogativas adoitan caracterizarse por unha entoación ascendente e/ou por alterar a orde de constituíntes, as imperativas xeralmente omiten o suxeito e as declarativas tenden a non recibir unha marca formal específica. Tamén existen sistemas morfolóxicos que marcan os diversos modos ilocutivos mediante a flexión, habitualmente no verbo. Tras examinar un tipo menor de oración, a exclamativa, o capítulo conclúe cun achegamento a certas correspondencias non-canónicas entre tipos de oración e tipos de actos de fala.

No capítulo 9, Caterina Mauri e Andrea Sansò encárganse das propiedades morfosintácticas do modo gramatical e, particularmente, das relacións entre as categorías irreal e subxuntivo. Como mostran, o uso de *irreal* ou *subxuntivo* (referidos en ambos os casos a clases formais) responde, en moitas ocasións, unicamente á tradición en que se inscribe unha descrición gramatical particular. Deste xeito, para as linguas amerindias o común é empregar *irreal*, mentres que para as indoeuropeas o habitual é empregar *subxuntivo*. O detallado repaso das posibilidades gramaticais de cada unha destas categorías revela diferenzas formais que, con todo, non exclúen un tratamento unificado en termos da distinción funcional real/irreal.

A segunda parte conclúe co capítulo 10, onde Andrej L. Malchukov e Viktor S. Xrakovskij elaboran o complemento do capítulo 4, tomando agora os modos como punto de partida e centrándose nos aspectos formais das súas interaccións con outras categorías. En concreto, esta contribución analiza o influxo mutuo, no nivel sintagmático da expresión, entre os modos, por unha parte, e a modalidade, a evidencialidade, o tempo, o aspecto, a

negación e a persoa, por outra, así como entre as dúas clases de modo entre si. Os autores mostran que estas interaccións son reguladas principalmente por tres factores: compatibilidade funcional, marcaxe e neutralización e economía.

A terceira parte, "Sketches of Modality and Mood Systems", ofrece unha serie de estudos centrados na descrición dos aspectos principais da modalidade e os modos nun conxunto de grupos lingüísticos tipoloxicamente moi variado. Marianne Mithun examina as linguas iroquesas (capítulo 11); Zygmunt Frajzngier encárgase do grupo chádico das linguas afroasiáticas (capítulo 12); Hilary Chappell e Alain Peyraube estudan o grupo sinótico das linguas sinotibetanas (capítulo 13); Frantisek Lichtenberk atende ao grupo oceánico das linguas austronesias (capítulo 14); e Daniël Van Olmen e van der Auwera tratan o europeo medio estándar (*Standard Average European*; capítulo 15). Nestas contribucións opera un criterio selectivo canto a linguas e fenómenos, de maneira que familias lingüísticas importantes non están representadas, como a semítica ou a níxero-congolesa, e as estruturas de cada capítulo son moi diferentes entre si. Porén, a diversidade é suficiente para se facer unha idea da variación interlingüística da modalidade e os modos e dos fenómenos de maior interese desde a perspectiva tipolóxica.

A cuarta parte, "Wider Perspectives on Modality and Mood", reúne catro capítulos que ilustran diversas aproximacións aos dominios lingüísticos en cuestión. Debra Ziegeler repasa os estudos diacrónicos no capítulo 16. A modalidade e, en menor medida, o modo gramatical recibiron moita atención desde a perspectiva histórica e contribuíron ao desenvolvemento da teoría da gramaticalización. Nesta e, particularmente, na evolución das categorías modais, xoga un papel chave a noción de subxectividade. Björn Hansen e Umberto Ansaldó achéganse á modalidade e o modo desde a perspectiva areal no capítulo 17. A pesar da escaseza de estudos previos, os autores mostran o comportamento diverxente da modalidade e o modo gramatical no relativo á difusión e o contacto entre linguas e as súas respectivas contribucións á conformación de áreas lingüísticas. No capítulo 18, Maya Hickman e Dominique Bassano exploran a evolución da modalidade, concretamen-

te a epistémica, e do modo ilocutivo no plano ontoxenético, atendendo tamén a elementos periféricos como a evidencialidade, o aspecto e o tempo. Para concluír esta cuarta parte, Barbara Shaffer e Terry Janzen (capítulo 19) encárganse da modalidade e os modos en lingua de signos americana. Nesta ocasión, o acento recae nos auxiliares modais, os cales mostran un curioso comportamento formal e un interesante proceso de gramaticalización. Os estudos desta cuarta parte evidencian o éxito da modalidade como campo de investigación nas diversas ramas das ciencias da linguaxe e revelan o papel secundario que ocupan as dúas nocións de modo no mesmo ámbito.

Finalmente, o volume conclúe coa quinta parte, "Theoretical Approaches", onde atopamos catro propostas diferentes para o tratamento lingüístico da modalidade e os modos. Katrin Axel-Tober e Remus Gergel (capítulo 20) toman a perspectiva dos enfoques sintácticos formais, concretamente a dos modelos transformacionais da gramática xenerativa; Karin Ajmer (capítulo 21) fai o propio cos enfoques lingüísticos funcionais; Ronny Boogaart e Egbert Fortuin (capítulo 22) explican como son tratados a modalidade e os modos na lingüística cognitiva e na gramática de construcións; e Magdalena Kaufmann e Stefan Kaufmann (capítulo 23) ilustran o achegamento desde a semántica formal. Cada unha das tradicións teóricas representadas, na súa aproximación ás áreas lingüísticas que nos ocupan, pon o foco en asuntos diferentes, como, por exemplo e respectivamente, os seus efectos estruturais, o seu papel na interacción comunicativa, a súa base cognitiva ou os pormenores da súa formalización. No que coinciden as diversas escolas teóricas é en dedicar moita máis atención ao fenómeno da modalidade que ao dos modos.

Os capítulos en que modalidade e modos son tratados conxuntamente, isto é, os correspondentes ás partes terceira, cuarta e quinta, apuntan cara a un maior peso do primeiro dos elementos. O rumbo tomado pola investigación lingüística nas últimas décadas afianzou o dominio funcional da modalidade como área de interese científico e relegou a un lugar máis secundario os dominios formais dos modos. Inevitabelmente, a obra reflicte esta situación: nas tres últimas partes, os modos vense relegados a un pequeno fragmento do capítulo e moitas veces só un deles está pre-

sente. Isto ten que ver co principal reproche que se lle pode facer a este volume: trata tres fenómenos diferentes que ocupan posicións de distinto peso nos estudos lingüísticos e, ademais, emprega só dúas etiquetas terminolóxicas para facelo. A conexión entre as tres nocións é patente e o uso da palabra latina *modus* (e os seus descendentes nas linguas modernas) para se referir a todas elas non é accidental. Porén, a súa distinta natureza e a desigual fortuna de cada concepto na lingüística actual aconsellan a súa separación. De feito, a propia obra falla na hora de mostrar a necesidade do seu estudo conxunto. Por unha parte, detéctase unha división nítida entre as seccións que tratan a modalidade e aquelas encargadas dun ou outro modo dentro de cada capítulo. Por outra parte, os capítulos que se ocupan das súas interaccións (4 e 10) non transmiten a sensación de que o vínculo entre a modalidade e os modos sexa máis íntimo que o que hai, por exemplo, entre a modalidade epistémica e a evidencialidade ou entre o modo gramatical e o tempo.

Con todo, o anterior non impide recoñecer que esta obra cumpre de maneira eficaz os compromisos que asume: ofrece un tratamento coherente, neutral, profundo e de amplo espectro do tema que aborda, atende aos seus múltiples aspectos e representa a diversidade de escollas teóricas e metodolóxicas desde as que se emprendeu o seu estudo. Tamén é de ter en conta a ausencia de solapamentos entre capítulos. Estamos ante unha obra rigorosa e exhaustiva, elaborada por un cadro de autoras e autores de incuestionábel competencia sobre o tema. Estas virtudes converten o volume nunha monografía de referencia de gran valor que, ademais, enche un baleiro importante na literatura lingüística. Sen dúbida, este manual constituirá durante os próximos anos o punto de partida ideal para aquelas persoas que se queiran achegar aos dominios lingüísticos, diferenciados pero emparentados, da modalidade, o modo ilocutivo e o modo gramatical.

Referencias bibliográficas

Bybee, Joan / Revere Perkins / William Pagliuca (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.

Klinge, Alex / Henrik Høeg Müller (eds.) (2005): *Modality: Studies in Form and Function*. London / Oakville: Equinox.

Nuyts, Jan (2001): *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.5>.

Palmer, F. R. (1986): *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rothstein, Björn / Rolf Thieroff (eds.) (2010). *Mood in the Languages of Europe*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.120>.

Vítor Míguez